Tandori Dezső

A vándorbútorok

Még a lakás kezdett vándorolni velünk: egy emeletet, vasgerendákkal. Aztán ami ép maradt, visszakerült megint a falak közé. Emlékszem a széttárt szárnyú zongorára, kilógott a járda fölé. Anyám tükörasztala tele volt képcserepekkel, például az övével is; többé sosem lett olyan. Akkor jó húsz év nyugalom következett; két szoba közt költöztek ide-oda, ám saját szobát nem rendeztem be velük. Apámék hetvenben elköltöztek; és tíz év múlva már egy üres lakásba látogattam át az egykori bútorok közé. Egy szék a loggián ázott, verebeknek szórtunk kenyérmorzsát alája; vendégszék volt, közönséges hivatali fa, nem tudni, hogyan került oda. Rakodáskor egyre közelebb került hozzám a furcsa szagú kolónia. Megtaláltam apám negyven évvel korábbi bútorszámláit; ezek a szép papirosok, mintha ők lettek volna valódibbak már, és egyre inkább létezik, éreztem, egy olyan lakás is, ahová elegendő az efféle jelzés. Halottaim élnek ott? túl egyszerű volna, hasonlat. Magam is élek ott, átlátogatok egy ilyen lakásba, ahol a bútorok számláin dőlök végig, leülök dolgozni egy nyugtára, és madársuhanás csak, ami körülvesz, pillanatokként. Ők négyen, majd öten, vak társukkal most már, kirándultak ma: a nyitott ablakban üldögéltek, kalitkástul. Mintha kalitkáik is lények volnának, nézegetnének a fasorra, melyet anyámák láttak valamikor még, és én, nyaralásból hazatérve, hangsúlyosan. Anyám tükörasztalán áll egy kalitka: egy költöző madárral. Bútorozott semmi se vagyok, besemmizett szoba,

költöző maradás.

Varga Imre

Hálóvers

Elúszik, elúszik,
elúszik, elúszik,
elúszik, elúszik!
Elúszik tőlem arcom,
kezem, lábam, szemem;
Elúszik arcom, szavam.
Szétomlik
mint szobor.
Elúszik kezem.
Szétomlok
piros robbanással.
Rengés.
Elúszik lábam,
mint robbanással
szétvetett hajó.
Elúszik szemem.
Szobor-rengés.
Hajó az űrben.

Szegedi évek mérlege

Három kérdés Deme László professzorhoz

Nemrégiben szűkszavú kis tudósításban számoltunk be róla: Deme László professzort ünnepélyesen búcsúztatták, nyugdíjba vonulása alkalmából. Szellemi kéznyomai hiányozni fognak Szeged tudományos és irodalmi életéből. Milyen nyomokat hagyott viszont benne az a kiadós évtized, amit a városban töltött? Munkatársunk kérdéseire most is szívesen és szeretettel válaszolt.

Jó néhány Szegeden töltött „vendégmunkás" év után vonul most nyugdíjba. Javaslom: kezdjük a legelején. Hogyan is kezdődött, hogyan is került kapcsolatba Szegeddel?

— Ellenjavaslatom: kezdjük inkább a végén. A kérdésben együtt szerepló nyugdíjba vonulás és „vendégmunkás" jelleg ugyanis okszerűen összefügg. Tizenegy évvel ezelőtt magam sem gondoltam, hogy „jöttment" maradok Szegeden, és már a hatvanadik születésnapomon nyugdíjba fogok sietni. De hát így adódott: budapesti tágas, kertes bérlakásomért sem találtam itt helyben hasonlót; az utazgatást és különlakást meg — főleg, mióta ketten maradtunk otthon, feleségemmel — sem egészséggel, sem kedéllyel nem bírtuk már.

Pedig —, hogy most visszaugorjak a legelejére — 1970 nyarán örömmel vettem a szegedi bölcsészkar meghívását, az akkor felállított általános nyelvészeti tanszékre. Arra persze nem gondoltam, hogy épp itt, és épp én fogom a világot kifordítani a sarkából. De valamikor (1942-ben) közszolgálatomat egyetemi oktatóként kezdtem, s nagyon hiányzott a tanítás, amikor egy szűk évtized után (1951-ben) egy bő évtizedre (1962-ig) megfosztott a történelem (vagy inkább az akkori történelemírás) ettől a lehetőségtől. Ezért szívesen visszakapcsolódtam, habár csak „bedolgozóként", az Eötvös Kollégium munkájába (a budapestiébe); majd öt évig (1964—69) a pozsonyi Komensky Egyetemen működtem, vendégprofesszorként. Közben azután a történelmet átírták, egyebek közt az engem érintő részeket is: de a katedrák már tele voltak. Ezért örültem a szegedi lehetőségnek: ezt a helyet nekem csinálták, nem más rovására kellett elfoglalnom.

Tanított a bölcsészkaron, főszerkesztője volt a Kincskeresőnek; sok tapasztalatot szerezhetett a városról. Ha összegezné röviden...

— A felsorolás kiegészítésével kezdem. Nemcsak tanítottam a bölcsészkaron, hanem tanszéket is vezettem: hét évig a kezemben kifejlődött általános nyelvészetit, közben két éven át mellette az angolt, az utóbbi néhány évben pedig a magyar nyelvészetit; elnöke voltam a magyar nyelvi és irodalmi tanszékek csoportjának, választott tagja az egyetemi tanácsnak és a szegedi akadémiai bizottságnak. Emellett közreműködtem a pedagógus-továbbképzésben, s itt-ott a mozgalmi-társadalmi tevékenységre felkészítő „szónokképzésben".

Kedves szín volt életemben a Kincskereső: év közben a szerkesztés és kapcsolattartás, nyáron az egész országból verbuválódó, száz fős Kincskereső-táborban való részvétel. Jó volt a leendő tanárok nevelése közben közvetlen kapcsolatot tartani leendő tanítványaik korosztályával is. Úgy éreztem: munkatársaimmal is, tanítványaimmal is sikerült megtalálnom a hangot; s talán az az őszinte megbecsülés, amit irántuk éreztem, nem maradt teljesen egyoldalú.

A várost kérdezte. Arról már kevesebbet tudok mondani: valahogy nem sikerült megtalálnunk egymással a bensőséges kapcsolatot. Lehet persze, hogy az én hibámból: bár akik és amire megkerestek, mindig megtaláltak, tehát mások és másra is megleltek volna. De mintha a nem „vendégmunkás" egyetemi kollégákat sem sietne a város magához kötni: kivéve talán a „törzsökösöket"... Így hiába volt meg az igyekezet az egyetemben is, a megyében is, hogy marasztaljon: a baráti szó kevésnek bizonyult, a tárgyi feltételek meg nem rajtuk álltak.

Művészeknél, tudósoknál a nyugdíj többnyire nem számít teljes visszavonulásnak. Tervei?

— Nos, valóban nyugdíjba vonulok, csak korántsem nyugalomba. A kutatásban eltöltött kerek negyven év alatt talán szereztem ugyan némi babérokat, de nem kívánnék rájuk ülni. Íróasztalom otthon is van (sót téli és nyári otthonomban egyaránt); s most több időm marad, hogy nekiüljek egy-két nagyobb lélegzetű rendszerező feldolgozásnak, amihez a sokágú lekötöttség töredékidőiben nem jutottam. Talán sikerül írásban is elkészítenem azt az új szemléletű grammatikát, amelyet — a közoktatási reform előkészítéseként — sok éven át tanítottam már.

S amíg egészségem engedi, részt veszek a tudománypolitikai folyamatokban, akadémiai és más munkabizottságokban eddig is viselt tisztségeim, illetőleg tagságaim megtartásával. Oktató-nevelő munkám talán kevésbé lesz személyes, mint eddig volt; de a rádióban, tévében, a TIT országos szerveiben és fórumain tovább tevékenykedem. S most már legalább jobban eljutok azokba a megyékbe, városokba, falvakban, ahová már sokszor hívtak, egy-egy közvetlen, ismerkedő beszélgetésre, csak hát az időszűke sosem engedett. De tartom a kapcsolatot a Kincskeresővel is, országos szerkesztőségi tanácsának tagjaként.

Régi meggyőződésem, hogy a nyelvésznek a nyelvet — de főleg a mindennapi tömeges nyelvhasználatot — nemcsak tanulmányoznia, figyelnie kell, hanem megpróbálnia fejlődésében-alakulásában befolyásolni is. Azért fontos ez, mert ahol nyelvi érintkezési zavar van, ott mélyebben húzódó és szélesebb érvényű fejlődési nehézségek tükröződnek. Nyelvi vetületük megoldása persze nem szünteti meg őket, de segítheti a kibontakozást. Remélem: az itteni egyetemi és főiskolai magyar nyelvészeti tanszéket egybefogó „szegedi iskola" tovább működik ez irányban; magam pedig a hazafias népfront beszéd- és magatartáskultúrával foglalkozó munkabizottságában (is) próbálom gyümölcsöztetni eredményeinket, tapasztalatainkat: — amelyek nem kis részben a számomra is hasznos szegedi esztendők termékei.

Sokszínű Magyarország

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy mások ugyanúgy ítélik meg a világot, ugyanúgy gondolkoznak, mint mi, ugyanolyan az ízlésük, kultúrájuk, érdeklődésük, mint nekünk. Diplomáciai nyelven szólva: nézeteink azonosak, vagy nagyon közel állnak egymáshoz. Hosszú élet sok tapasztalata kell ahhoz, hogy rádöbbenjünk: nemcsak a különböző nemzetek látják másképp a világot, de egy nemzeten belül is annyi a vélemény, az ízlés, a megítélés, ahány emberről van szó. Ezért olyan szenvedelmesek a viták például nálunk egy tévéműsor megítélésében; az egyik nézőnek tetszett az, amit a másik lecsepül. A tévét csak azért említem, mert ez az a fórum, amelynek szerepét mindenki figyelemmel kísérheti, és véleményt formálhat róla.

Alighanem arról van szó, hogy osztályok és rétegek és egyének élnek együtt, egymás mellett, s nem ismerik kellőképpen egymást. Gyermek- és ifjúkorom egy alföldi városban telt el. Nemcsak a dunántúli városi lakos szemléletét nem ismertem, de szűkebb pátriám falusi és tanyasi emberének a világát sem. Nem tudtam, miről cserélnek szót vasárnaponként a város főutcáján, az úgynevezett „köpködőn" pipázva álldogáló civisek. Később, a fővárosba kerülve, fogalmam se volt — bár az egyetemen kollégaként figyeltem —, hogyan élnek, miről csevegnek a gyárosok és nagykereskedők fiai-lányai. Nem tudtam, hogy például az előadásról a Lovardába rohanó szép fiatal lánynak, meg dúsgazdag hentesmester fiának mi jár a fejében. De azt se tudtam, hogyan élnek a Leipziger szeszgyár munkásai, pedig egyszer valamelyik buzgó professzor szemináriumi praktikumként kivezényelte az egész évfolyamot a szeszgyárba, hogy megismerkedjünk a termelési folyamattal. S elképzelni sem tudtam: milyen ember lehet az ifjú Odeschalchi herceg, aki részegen végigszáguld sportautójával a körúton, kockáztatva százak életét, s még a rendőrök is haptákba vágják magukat a mutatvány láttán. Vagy, hogy milyen lehet izzadni valódi és fölkapaszkodott uraknak beiktatáson, megyebálon, esküvőn, fogadáson bársonnyal, rokamállal ékes díszmagyarban. Aminthogy azt is nehezemre esett fölfogni: mit keres ilyen helyeken az előkelőségek között Herczeg Ferenc, meg Zilahy Lajos, meg Surányi Miklós. Nekem Nagy Lajos szikár leírásai, s Szabó Lőrinc ifjúkori versei fogalmazták meg: mit jelent „szegénynek lenni s fiatalnak".

Sok évtizeddel ezután és sok tapasztalattal a hátam mögött egy dunántúli városban egyszer jeles írókkal együtt ültem a pódiumon, s válaszoltunk a közönség kérdéseire. Egyik — ma nagynevű — írótársam az érthetetlennek bélyegzett versekről szólván, elkövette azt a hibát, hogy kijelentette: soha nem volt olyan kor, amikor egy költő az egész nemzet költője lett volna. „Ezt Petőfire is értik?" — kérdezte az egyik pedagógus. „Rá is." Csaknem kiuzték bennünket a teremből. Nyilván, mert másképp látták irodalom és közönség viszonyat, mint mi. S feltehető: az életnek még egy sereg dolgában is másképp gondolkoztak; pedig ők is értelmiségiek voltak.

Más, fontosabb kérdések értékelésében is nagy a különbség, ha különböző multú, korú, kultúrájú, ízlésű, szemléletű, s különböző körülmények között élő emberek ítéletét vetjük össze. Hónapok óta gyűjtök újságcikkekben megjelent statisztikai adatokat arról, hogy hazánk csaknem 11 millió lakosa hányféleképpen csoportosítható. Nem azokra a közismert adatokra gondolok, amelyeket a Statisztikai Hivatal évről évre publikál, s amelyekből megtudhatjuk, hány férfi van és hány nő, hány nyugdíjas, mennyi a kiskorú, hány gyermek jár óvodába, hány kismama van gyes-en, mennyi a különböző tudományos fokozottal koszorúzottak száma, mennyi a jogerősen elítélt, mennyi az orvosok és az ápolószemélyzet száma, hány fiatalkorú van állami gondozásban — és így tovább. Ezek a hivatalos statisztikák is magyarázzák, hogy ugyanazt a jelenséget, eseményt, művészeti produkciót miért ítéli meg mindenki másképp, mondjuk, egy gyes-en levő fiatalasszony nem ugyanúgy, mint egy nyugdíjas, és egy akadémikus nem ugyanúgy, mint az, aki garázdaság miatt börtönben ücsörög.

Ám hazánk lakosságát más ismérvek szerint is lehet csoportosítani. Mondjuk, hogy kereken hatmillióan elvégezték a nyolc általánost, de négymillió polgártársunk nem végezte el. Hogy a sörfogyasztás eszméletlen méretekben növekedett, s hazánk minden lakosa — a csecsemők is — évente 172 üveg vagy korsó sört iszik meg, vagyis kétnaponkint egyet. Hogy a nagyivók — azok, akik 150 gramm abszolút alkoholnál naponta többet hajtanak le a torkukon — félmillióan vannak. Vagyis minden huszadik hazánkfia nagyivó. Az idült alkoholisták száma „csak" 150—200 ezer. Nem tudatosítjuk, hogy 600 ezer rendszeres véradó van az országban. Hogy a cukorbetegek száma 300 ezer, s 90 százalékuk 45 éven felüli. S mozgássérült? 700 ezer felnőtt és 300 ezer gyermek! Valahol azt is nyilvántartják, hogy 1 millió 300 ezren ingáznak lakóhelyük és munkahelyük között. Kétszázezer az önkéntes rendőrök száma. S arról is olvastam a minap, hogy a válások növekedése mellett mi jelemző még a családi és házaséletre. Egy nyilván nem dokumentálható — közlés szerint hazánkban 500 ezer férfi és 300 ezer nő csalja meg a házastársát.

Régen, ha a száguldó vonat ablakából figyeltük a földeket, zöld és sárga nadrágszíj-parcellák sávozták egészen a horizontig a tájat. Így osztódik a társadalom is — túl az osztály- és réteg-jellegen — rengeteg kisebb-nagyobb parcellára. Nem röstellem megvallani: nem ismerem eléggé e sokféle csoportba tartozó embert. S nem tudom megmondani: ki miért, mi okból olyan, amilyen, mért utasít el egy művet, egy gesztust, egy szemléletet, vagy ugyanazt mért fogadja el. Sok-sok évtized után mintha ma se tudnék többet az emberekről, mint ifjúkoromba. S mert az életben a sávok egymásra tolódnak, minden lehetséges variáció előfordulhat. Valaki például véradó, és megcsalja a házastársát, vagy csak hat általánost végzett és cukorbeteg, élete nagyrészét ingázással tölti, s szereti a sört, nyugdíjas, s önkéntes rendőr. És mindezt másképp variálva — itt élünk egy sokszínű Magyarországon jók és rosszak, derék munkásemberek és lógósok, lakásért gürcölők és megállapodott lakásbérlők, éjszaka álmatlanul vergődők, reménytelenül szerelmesek és boldog horkolók, rokkantságuk ellenére egyensúlyt találók, itt élünk egyetlen Magyarországon, mely sok Magyarország is.

Végül így van jól, mert ilyen a világ. Ha nemzeti egységről beszélünk, ezt ne úgy képzeljük el, hogy mindenkinek egyforma az ízlése, mindenkinek ugyanaz a tévéműsor tetszik, mindenki eltolja magától a söröskriglit, mindenki ugyanazt a férfi- vagy nőtípust találja vonzónak mindenki. Berkesit vagy Moldovát vagy Tandorit olvas, a Fradinak drukkol, az Omegáért lelkesedik, mindenki egyformán viselkedik. A legfontosabb ügyis az, hogy ez a sok Magyarország mégis csak egy, mert a fődolgokban egyformák vagyunk. Véleményem szerint, tehát még akkor is egymásért élünk, ha sok részdologban nem értünk egyet, s nem is ismerjük egymást.

NEMES GYÖRGY

Berczeli A. Károly

Próféta

Próféta volt, kemény, kitartó,
vállalta sorsát, prédikált —
Szívében visszhangzott a jajszó,
s megtört hitével népet és királyt —

Volt híve sok, követték —
Ám egyszer úgy szólt, mint soha —
Furcsálita ezt a meglepett nép,
s felosztott tüstént tábora —

S azóta is csak prédikál, a sorsa ez,
de önmagának, mint ki esztelen —
Sokan mondják: mindez fölösleges —
S ő szebben szól, hogy nincs egy híve sem —

A falaknak beszél s a fáknak,
az ágy s az asztal rá figyel —
S a szó csak zeng s folyton vidámabb:
mert Szó sosem hangzik hiába el —